

XOREOGRAFIK TA'LIMNING O'ZBEKISTON MADANIY MEROSINI SAQLASH VA TARG'IB QILISHGA QO'SHGAN HISSASI

O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi stajor – o'qituvchisi
Kodirova Aziza Xabibulloyevna
E-mail: azizakodirova923@gmail.ru

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston madaniy merosini saqlash, rivojlantirish va targ'ib qilishda xoreografiya ta'limining ahamiyati muhokama qilinadi. Xoreografiya ta'limi tizimi, professional ijrochilar, o'qituvchilar va xoreograflarni tayyorlash, o'zbek xoreografiyasini ommalashtirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: xoreografik ta'lim, madaniy meros, O'zbekiston, o'zbek raqsi, milliy madaniyat, xalq xoreografiyasi, an'analar, sahna san'ati, san'at pedagogikasi, madaniy rivojlanish.

O'zbekistonning madaniy merosi ko'p asrlar davomida shakllangan noyob ma'naviy va badiiy qadriyatlar tizimidir. U arxitektura, musiqa, adabiyot, hunarmandchilik, marosim madaniyati va, albatta, xoreografiyani o'z ichiga oladi. O'zbek raqsi milliy madaniyatda alohida o'rin egallaydi, chunki u xalqning tarixiy xotirasini, estetik ideallarini, xarakterini, hissiy ifodasini va dunyoni idrok qilish xususiyatlarini o'zida mujassam etadi [2; b-10.].

Globalizatsiya, madaniy aloqalarni mustahkamlash va ijtimoiy qadriyatlarni o'zgartirish kontekstida milliy madaniy merosni saqlash masalasi alohida ahamiyatga ega. Bunday saqlashning eng samarali mexanizmlaridan biri xoreografik ta'lim tizimidir. Ta'lim orqali san'at tajribasini almashish, professional ko'nikmalarni shakllantirish, an'analarga hurmat qilishni rivojlantirish va yosh avlodning ijodiy salohiyatini rivojlantirish amalga oshiriladi [2, b-15.].

Ushbu mavzuning dolzarbligi xoreografik ta'limning nafaqat kasbiy tayyorgarlik shakli sifatida, balki milliy san'atni saqlash va targ'ib qilishni ta'minlovchi muhim madaniy muassasa sifatida ham ahamiyatini tushunish zarurati bilan bog'liq. Zamonaviy sharoitda xoreografik ta'lim ikki tomonlama vazifani bajaradi: bir tomondan, u o'zbek raqsi merosiga ehtiyotkorlik bilan yondashishga hissa qo'shadi, ikkinchi tomondan esa uning ijodiy rivojlanishi va keng sahnada ommalashishi uchun sharoit yaratadi.

Maqolaning maqsadi xoreografik ta'limning O'zbekiston madaniy merosini saqlash va targ'ib qilishdagi hissasini aniqlash, shuningdek, milliy identifikatsiya va professional san'atni shakllantirishda uning ahamiyatini ko'rsatishdir.

O'zbekistonning xoreografik san'ati milliy madaniy merosning muhim qismidir. O'zbek madaniyatida xalq raqsi uzoq yillardan beri kundalik hayot, marosimlar, bayramlar, oilaviy bayramlar va mehnat an'analari bilan chambarchas bog'liq bo'lib kelgan. U nafaqat san'atda o'zini ifoda etish usuli, balki odamlarning hayot tajribasi, hissiy holati va kollektiv xotirasini yetkazish shakli sifatida xizmat qilgan [3; b-9].

O'zbek raqs san'atining asrlar davomida rivojlanishi bir nechta mintaqaviy maktablarning shakllanishiga olib keldi, har biri o'ziga xos plastiklik, ritm, ijro uslubi va figurativ tizimga ega. Eng mashhurlari Farg'ona, Buxoro va Xorazm maktablaridir. Farg'ona maktabi yumshoqligi, harakatning silliqliqi va ichki lirizmi bilan ajralib turadi. Buxoro maktabi nafislik, o'zini tutish va nozik ifodali imo-ishoralalar bilan ajralib turadi. Xorezm maktabi esa, aksincha, o'zining hissiy yorqinligi, dinamikasi va murakkab ritmik tuzilishi bilan ajralib turadi.

O'zbek xoreografiyasi nafaqat xalqning san'at didini, balki ularning ruhiy yo'nalishlarini ham aks ettiradi. Unda nafaqat texnik elementlar, balki yuz ifodalari, qo'l ifodasi, bosh pozitsiyasi, tana plastikligi, kostyum, musiqiy hamrohlik va sahna tasviri ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun raqs madaniy merosning ajralmas qismi bo'lib, uni ehtiyotkorlik bilan saqlash va keyingi avlodlarga malakali yetkazishni talab qiladi.

Xoreografiya ta'limi milliy raqs an'alarini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Tizimli ta'lim va pedagogik uzatuv bo'lmasa, eng boy san'at shakllari ham asta-sekin o'zining haqiqiylikini, semantik chuqurligini va uslubiy xususiyatlarini yo'qotishi mumkin. Xoreografiya sohasidagi ta'lim nafaqat harakatlar bo'yicha tayyorgarlik, balki milliy san'at tilini kompleks rivojlantirishni ham ta'minlaydi.

O'zbek raqsini saqlab qolish uning tarixiy va madaniy asoslarini aniq tushunishni talab qiladi. Professional tayyorgarlik raqslarning kelib chiqishini, ularning mintaqaviy xususiyatlarini, musiqa bilan bog'liqligini, kostyum va sahna xulq-atvorini o'rganish imkonini beradi. Shu sababli, kelajakdagi ijrochilar va o'qituvchilar raqsni nafaqat tashqi ko'rinishda takrorlash, balki uning ichki mohiyatini, ramziy jihatini va ma'naviy qadrini tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ayniqsa, xoreografik ta'lim merosga hurmatli munosabatni shakllantiradi. Milliy raqsni o'rganish orqali talabalar o'z madaniyati tarixiga qiziqish, xalqining an'alariga mansublik tuyg'usi va ularni saqlash mas'uliyatini anglaydilar [7; b-28].

Agar xalq raqsi faqat epizodik kundalik ijro shaklida mavjud bo'lsa, u o'zgarish va buzilishlarga moyil bo'ladi. Biroq, u ta'lim tizimiga kirganda, milliy o'zligini yo'qotmasdan ilmiy o'rganish, metodologik tushunish, fiksatsiya va sahnaga moslashish imkoniyati paydo bo'ladi. Bu madaniy merosni saqlash muassasasi sifatida xoreografiya ta'limining asosiy afzalliklaridan biridir.

Xoreografik ta'limning eng muhim sohalaridan biri pedagogik faoliyatdir. Raqs sohasidagi o'qituvchi nafaqat ijro texnikasini o'rgatuvchi murabbiy, balki madaniyat,

an'ana va badiiy dunyoqarashning targ'ibotchisi sifatida ham harakat qiladi. Kelajakdagi rassomlar, o'qituvchilar va rejissyorlarning tayyorgarlik sifati uning professionallik darajasiga bog'liq [7; b-28.].

Yaxshi o'qituvchi o'quvchilarda nafaqat jismoniy va texnik ko'nikmalarni, balki musiqiylik, ritm tuyg'usi, sahna madaniyati, ifodalilik, intizom va san'at didini ham rivojlantiradi. O'zbek xoreografiyasi kontekstida o'qituvchi milliy plastiklikning eng nozik xususiyatlarini yetkaza olishi ayniqsa muhimdir. Bu qo'l harakatlari uslubi, barmoqlarning ifodaliligi, tananing muvofiqligi, burilishlarning tabiati, yurishning o'ziga xosligi va raqsda aks etgan hissiy holatga taalluqlidir.

Xoreografik ta'limning pedagogik vazifasi shaxsiyatni tarbiyalash bilan ham bog'liq. Raqs san'ati sabr-toqat, mehnatkashlik, mas'uliyat, jamoaga hurmat va o'zing ustida ishlash qobiliyatini talab qiladi. Xoreografiya orqali yoshlar estetik qadriyatlar, san'atga muhabbat, an'analarga hurmat va o'zini rivojlantirish istagini shakllantiradi [7; b-34.].

Ta'kidlash kerakki, xoreografiya ta'limi o'qituvchisi madaniy va ta'limiy vazifani ham bajaradi. U talabalarni o'zbek raqsi tarixi, sahnaning buyuk ustalari, milliy san'at rivoji va uning jahon madaniyatidagi o'rni bilan tanishtiradi. Shu sababli, raqs mashg'ulotlari tor professional emas, balki to'liq rivojlanayotgan jarayonga aylanadi.

Xoreografiya ta'limining eng muhim natijalaridan biri yuqori malakali xodimlarni tayyorlashdir. San'at ta'limi tizimida professional ijrochilar, xoreograflar, o'qituvchilar, ansambl rahbarlari, tadqiqotchilar va madaniy tadbirlar tashkilotchilari shakllanadi. Ularning har biri O'zbekiston madaniy merosini saqlash va targ'ib qilishga o'z hissasini qo'shadi.

Professional raqqosalar milliy san'atning sahna shaklining yetakchilariga aylandilar. Ularning mahorati tufayli o'zbek xoreografiyasi konsert va teatr sahnasida yorqin san'at namoyon bo'ladi. Xoreograflar va rejissyorlar esa an'anaviy materialni zamonaviy sahna sharoitlariga moslashtirib, uning milliy asosini saqlab qoladi va unga yangi badiiy ifodalilik beradi.

Maxsus rol o'qituvchilar bo'lib, ular keyingi avlodlarga bilimlarni yetkazib berishda davom etishadi. Madaniy jarayonning uzluksizligi professional tayyorgarlik tizimi orqali ta'minlanadi. Agar malakali o'qituvchilar va ijrochilar bo'lmasa, milliy raqsning jonli amaliyoti o'zi yo'qoladi. Shuning uchun kadrlarni tayyorlash madaniy siyosatning strategik vazifasi sifatida ko'rilishi kerak.

Zamonaviy xoreografik ta'lim nafaqat amaliy tayyorgarlikni, balki nazariy asoslarni ham o'z ichiga olishi kerak: san'at tarixi, musiqa savodxonligi, rejissyorlik asoslari, sahna ko'nikmalari, o'qitish usullari va san'at tarixi tahlili. Faqat shu holatda, mutaxassis nafaqat raqsga tushadi, balki madaniy materiallar bilan ongli ravishda ishlashi, ijodiy rivojlanishi va boshqalarga yetkazishi ham imkoniga ega bo'ladi.

Maxsus ta'lim muassasalari O'zbekiston madaniy merosini saqlash va targ'ib qilishda katta ahamiyatga ega. Ular kadrlarni tizimli tayyorlash, ta'lim jarayonini metodologik qo'llab-quvvatlash va xoreografiya san'ati sohasida ilmiy hamda amaliy asosni rivojlantirish uchun sharoit yaratadilar [6; b-31.].

Madaniyat va san'at sohasidagi ta'lim muassasalari nafaqat raqs texnikalarini o'rgatadi, balki o'quvchilarning milliy identitet, tarixiy xotira va an'anaviy san'atning badiiy ahamiyati haqidagi tasavvurlarini shakllantiradi. O'quv dasturlari, ijodiy laboratoriyalar, konsert amaliyoti va tadqiqot ishlari orqali talabalar o'zbek xoreografiyasining boyligini o'zlashtirib, uni milliy merosning muhim qismi sifatida ko'rishni o'rganadilar.

Kollejlar, ixtisoslashgan maktablar, institutlar va san'at universitetlari alohida rol o'ynaydi, bu yerda xoreografiya professional fan sifatida o'rganiladi. Bunday muassasalarda mutaxassislarni tayyorlashda integratsiyalashgan yondashuv uchun sharoitlar yaratiladi. O'quvchilar mintaqaviy raqs maktablari haqida bilim olishadi, xalq sahna xoreografiyasini o'rganadilar, sahnalashtirish usullarini o'zlashtiradilar, sahna liboslari va musiqiy hamrohlik xususiyatlari bilan tanishadilar.

Ta'lim muassasalarining ijodiy guruhlar, teatrlar va ansambllar bilan bog'liqligi ham kam emas. Sahnada mashq qilish o'quvchilarga olingan bilimlarni jamlash, professional san'at talablarini tushunish va ijro ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Shunday qilib, ta'lim muassasalari nafaqat ta'lim markazlari, balki madaniy ko'payish maydoni sifatida ham faoliyat yuritadi.

Xoreografiya ta'limi nafaqat O'zbekiston madaniy merosini saqlashda, balki targ'ib qilishda ham muhim rol o'ynaydi. San'at ta'limi tizimida tayyorlangan mutaxassislar mamlakat madaniy hayotida faol ishtirok etadilar, sahnada chiqish qiladilar, festivallar, tanlovlar, xalqaro loyihalarda ishtirok etadilar va o'zbek san'atini keng auditoriyaga taqdim etadilar.

Milliy raqs eng ifodali va oson tushunarli san'at shakllaridan biri bo'lib, xalq madaniyatini jonli ifodalashga qodir. Sahnada chiqishi, konsert dasturi yoki teatr spektakli orqali tomoshabin O'zbekistonning tarixi, xarakteri, estetikasi va ma'naviy dunyosi bilan tanishadi. Shuning uchun ijrochilarni yuqori sifatli tayyorlash mamlakat madaniy imiji uchun juda muhimdir [3; b-18.].

Xoreografiya ta'limi mamlakatda madaniyatni rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. Talabalar va professional guruhlarning konsert faoliyati, bayram tadbirlarida ishtirok etish, bolalar va yoshlar bilan ishlash, ustozlik darslari va ijodiy uchrashuvlar milliy raqsqa jamoatchilik qiziqishini oshiradi. Bu ayniqsa zamonaviy davrda, yosh avlodning madaniy identitetini mustahkamlash zarurati bo'lgan davrda muhimdir.

Bundan tashqari, kasb-hunar ta'limi an'anaviy san'atni ommalashtirishning yangi shakllarini topishga yordam beradi. Milliy motivlarga asoslangan zamonaviy spektakllar nafaqat mutaxassislar, balki keng jamoatchilik uchun ham qiziqarli bo'lishi

mumkin. Biroq, bunday zamonaviylashtirish faqat an'anani chuqur bilish orqali amalga oshishi mumkin. Ta'lim merosga sodiqlikni ijodiy izlanish bilan birlashtirishga asos bo'ladi.

Zamonaviy sharoitda madaniy meros xalqaro muloqotda tobora muhim omil bo'lib bormoqda. Boy tarix va original san'at madaniyatiga ega bo'lgan O'zbekiston, san'at, jumladan milliy xoreografiya orqali dunyo sahnasida samarali namoyon bo'la oladi. Bu jarayonda xoreografik ta'lim strategik jihatdan muhim rol o'ynaydi.

Tayyorlangan ijrochilar, o'qituvchilar va rejissyorlar xalqaro festivallar, tanlovlar, sayohatlar va forumlarda o'zbek madaniyatini yetarlicha namoyon eta olishadi. Ularning professionalligi ularga milliy raqsnı folklor ekzotizmi sifatida emas, balki chuqur an'analar va san'at madaniyatiga asoslangan yuqori sahna san'ati sifatida ko'rsatishga imkon beradi.

Xoreografiya ta'limi tufayli o'zbek mutaxassisleri xalqaro madaniy almashinuvlar, ilmiy-ijodiy loyihalar va ta'lim dasturlarida ishtirok etish imkoniga ega bo'ldi. Bu nafaqat milliy san'atni ommalashtirishga, balki tajriba almashinuvi orqali ta'lim tizimini boyitishga ham hissa qo'shadi. Shu bilan birga, dunyoga ochiqlik va o'z madaniy identitetini saqlash o'rtasida muvozanatni saqlash ayniqsa muhimdir.

Xoreografiya ta'limining xalqaro ahamiyati mamlakatning ijobiy imidjini mustahkamlashda ham namoyon bo'ladi. Raqs, san'atning universal tili sifatida, turli madaniyatlar tomoshabinlarida hissiy javob, qiziqish va hurmat uyg'otishga qodir. Natijada, yuqori sifatli xoreografik ta'limni rivojlantirish keng madaniy diplomatiyaning bir qismiga aylanmoqda.

Muhim va katta salohiyatiga qaramay, xoreografik ta'lim tizimi bir qator muammolarga duch keladi. Ulardan biri — zamonaviy talablarni hisobga olgan holda o'quv dasturlarini doimiy ravishda yangilash zarurati va milliy tafsilotlarni yo'qotmaslikdir. Ta'lim zamonaviy bo'lishi kerak, lekin shu bilan birga an'anaga chuqur ildiz otgan bo'lishi lozim.

Shuningdek, metodologik adabiyotni kengaytirish, zamonaviy darsliklar va o'zbek xoreografiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish zarurati mavjud. Nazariy tayyorgarlik va sahna faoliyati amaliyoti o'rtasidagi bog'liqlik har doim ham yetarlicha ta'minlanmaydi. Bundan tashqari, yosh o'qituvchilar va ijrochilarni qo'llab-quvvatlash, ularning professional o'sishi va ijodiy o'z-o'zini anglash sharoitlarini yaratish muhim vazifa sifatida qolmoqda.

Xoreografik ta'limni rivojlantirish istiqbollari uning institutsional bazasini yanada mustahkamlash bilan bog'liq. Ta'lim muassasalari, teatrlar, ansambllar, madaniyat markazlari va ilmiy muassasalar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish zarur. Shuningdek, talabalar ishtirokini festivallar, tanlovlar, tadqiqot loyihalari va xalqaro dasturlarda oshirish muhimdir.

Raqs merosini raqamli tarzda yozib olish va arxivlash, video materiallar, elektron kutubxonalar, metodologik platformalar va ilmiy ma'lumotlar bazalarini yaratish juda muhimdir. Bu nafaqat milliy san'atning noyob namunalarini saqlab qoladi, balki ularni o'rganish va tadqiqot uchun yanada qulayroq qiladi. Kelajakda xoreografik ta'lim madaniy merosni saqlash va zamonaviy dunyoda targ'ib qilishda yanada kuchli vositaga aylanishi kerak [10; b-5.].

Shunday qilib, xoreografiya ta'limi O'zbekiston madaniy merosini saqlash va targ'ib qilishga katta hissa qo'shadi. U milliy an'analarning avloddan avlodga o'tishini ta'minlaydi, professional kadrlarni shakllantiradi, sahna san'atini rivojlantiradi va jamiyatning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlaydi. Ta'lim tizimi orqali o'zbek xoreografiyasi nafaqat asl shaklda saqlanib qolish, balki zamon talablariga mos ravishda rivojlanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Xoreografik ta'limning o'ziga xos ahamiyati shundaki, u san'at, pedagogik, madaniy, ta'limiy va ijtimoiy funksiyalarni birlashtiradi. U nafaqat ijrochini, balki xalqning ma'naviy boyligi sifatida milliy san'atning ahamiyatini biladigan insonni ham tarbiyalaydi. Professional tayyorgarlik, sahna amaliyoti va pedagogik uzluksizlik tufayli o'zbek raqsi jonli, ommabop va badiiy jihatdan muhim hodisa bo'lib qolmoqda.

Xoreografik ta'limni yanada rivojlantirish O'zbekiston madaniy merosini saqlash va uning milliy hamda jahon madaniy maydonida munosib vakilligi uchun eng muhim shart ekanligini xulosa qilish mumkin. Ushbu sohani qo'llab-quvvatlash madaniyat, ta'lim va jamiyat ma'naviy hayotini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rilishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova F. O'zbek raqslari. - Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti, 1975.
2. Karimova F. Istoriya uzbekskogo tantsa [O'zbek raqsi tarixi]. — Toshkent: Fan, 1987.
3. Avdeeva L. O'zbek xalq raqsi. — Toshkent: Ukituvchi, 1960.
4. Tursunov B. Iskustvo tantsa Uzbekistana [O'zbekiston raqsi san'ati]. — Toshkent: Fan, 1995.
5. Abdullaev K. O'zbekiston xalq san'ati. — Toshkent: Uzbekiston, 2001.
6. Raximov M. O'zbekiston xoreografiyasida an'anal va zamonaviylik. — Toshkent: Manaviyat, 2010.
7. Yusupova D. Pedagogicheskie osnovy choreographicheskogo obrazovaniya [Xoreografik ta'limning pedagogik asoslari]. — Toshkent: Tafakkur, 2016.
8. Normatov X. Manzara madaniyati va milliy raqs. — Tashkent: Yangi asr avlodi, 2018.
9. Xoreografik san'at tarixi va nazariyasi bo'yicha materiallar / Madaniyat va san'at sohasidagi mutaxassislar tomonidan tahrirlangan. — Toshkent, 2020.
10. O'zbekiston madaniyat va san'at muassasalari uchun xalq sahna raqsi bo'yicha ta'limiy va metodologik materiallar. — Toshkent, 2021.